

ANALYYTTINEN FILOSOFIA JA METAFYSIIKKA SUOMESSA

1. Suomalaisessa kulttuurilehdistössä käytiin vuodenvaihteen 1996-97 tienoilla debattia maamme filosofian tilasta. *niin & näin* -lehdessä dosentti Matti Luoma kertoi suomalaisen filosofian 30 - 40 vuotta sitten tapahtuneesta "kah-tiajaosta".¹ *Kanava*-lehdessä taas dosentti Juha Sihvola on — onneksi — jo ehtinyt osoittaa dosentti Henri Bromsin pahimmat kömmähdykset metafysiikan asemaa Suomessa käsittelevässä keskustelussa.²

Broms vs. Sihvola -kiistaan lienee tarpeeton enää yksityiskohtaisesti puuttua. Sihvola on ilman muuta oikeassa huomauttaessaan, että juuri metafysiikkaa koskevat kysymykset kuuluvat suomalaisen filosofian suosituimpiin ja että esimerkiksi totuuden, taiteen, ihmisen, hyvän ja pahan, kuoleman sekä ajattelun ongelmat ovat askarruttaneet analyyttisessä traditiossa kasvaneita filosofejamme. Yhdyn myös täysin hänen näkemykseensä akateemisen filosofian kansainvälisyydestä. Nykyaikana pitäisi olla päivänselvää, ettei suomenkielisten julkaisujen, varsinkin populaarikirjoitusten, arvoa tule kovinkaan paljon painottaa yliopistollisessa virantäytössä ja muissa rahoituskysymyksissä. Niillä on paikkansa englanniksi (tai jollakin muulla maailmankielillä) laadittujen töiden rinnalla ja tukena — on toki hyvä, että suomalaiset filosofit kirjoittavat myös suomeksi (tai ruotsiksi).

2. Keskustelua analyyttisen filosofian, metafysiikan ja suomalaisen filosofian perinteiden suhteista on kuitenkin hyvä jatkaa hieman toisesta näkökulmasta. Vaikka sympatisoin Juha Sihvolan korostamaa, Aristoteleeseen palautuvaa ajatusta filosofisen argumentaation selkeydestä ja tarkkuudesta analyyttisen filosofian keskeisenä hyveenä, Sihvola antaa analyyttisestä filosofiasta ehkä sittenkin hieman liian kauniin kuvan väittäessään, että selkeyden ja tarkkuuden ihannetta sovelletaan "tietenkin aina kulloinkin tutkittavan aiheen sallimissa rajoissa" ja että kyseessä on "suvaitsevainen perinne, joka mielellään kohtaa muita traditioita ja lähestymistapoja toisiaan kunnioittavassa keskustelussa".³ Näin ei kyseisen perinteen historiassa suinkaan aina ole ollut, ja nykyäänkin monet analyyttisen filosofian edustajat tuntevat syvää epäluuloa esimerkiksi "pehmeämpää" ja "kaunokirjallisempää" ranskalaista (tai yleisemmin mannereurooppalaista) filosofointityyliä kohtaan.

Olen jälleen Sihvolan kannalla siinä, että "velto postmodernismi ja sen suosima intellektuaalinen hölynpöly on [sic] mielestäni vahingollista",⁴ mutta usein on vaikea nähdä, mikä todella on hölynpölyä ja mikä ei. Uskoakseni useimmat analyyttisen filosofian perinteessä oppinsa saaneet (allekirjoittanut mukaan lukien) eivät välttämättä ole kompetentteja arvioimaan esimerkiksi Gilles Deleuzen tuotannon filosofista arvoa. Deleuzen ja muiden muodikkaiden ranskalaisajattelijoiden teksteistä löytyy varmasti paljon sellaista, mihin on aiheellista puuttua huuhaa-kriitikkojen Alan Sokalin ja Jean Bricmont'n tavoin,⁵ mutta hyvin harvat pystyvät todella asiantuntevasti ylittämään sen

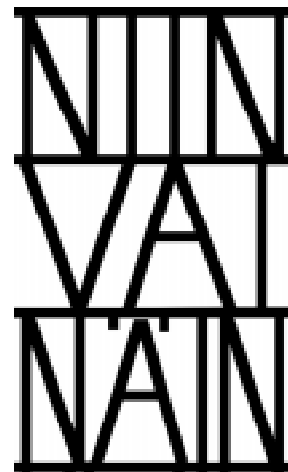
kommunikaatiokuilun, joka yhtäältä analyyttisen filosofian ja eksaktien luonnontieteiden sekä toisaalta "ranskalaisen", postmodernin kulttuuritutkimuksen välille avautuu. Amerikkalaisista nykyfilosoifeista tässä suhteessa kaikkein monipuolisin ja asiantuntevin on mielestäni Suomesakin usein vierailut Joseph Margolis.⁶ Hän on kotonaan niin angloamerikkalaisessa kuin mannereurooppalaisessakin keskustelussa.

On kiinnostavaa, että Broms ja Pekka Pihlanto viittaavat analyyttistä filosofiaa murjoessaan ja metafysiikkaa puolustaessaan toiseen tunnettuun amerikkalaiseen ajattelijaan, Hilary Putnamiin. Putnam on 1980-luvulta asti kritisoinut nykyistä analyyttistä filosofiaa — ennen kaikkea kielifilosofiassa, mielen filosofiassa ja tieteenfilosofiassa suosittuja jyrkän naturalismin (tai fysikalismin) muotoja — ja viritellyt omaan ajatteluunsa teemoja, jotka näyttävät noudattelevan pikemminkin mannermaista fenomenologis-hermeneuttista kuin Yhdysvalloissa vahvaa analyyttistä perinnettä. Hän on myös, kuten Broms ja Pihlanto aivan oikein toteavat, toivonut, että filosofiassa keskusteltaisiin ennen kaikkea ihmisestä, inhimillisestä olemassaolosta. Hän on esimerkiksi ehdottanut, että (tieteellinen) realismi luopuisi persoonattoman, kylmän objektiivisen ja ihmisestä absoluuttisen riippumattoman todellisuuden kuvauksen etsinnästä ja loisi itselleen "inhimilliset kasvot".⁷ Lisäksi Putnam on analyyttisestä taustastaan huolimatta ankarasti vastustanut Matti Luoman "analyyttisen filosofian lempilapseksi" nimeämää arvosubjektivismia.⁸

Se, että Putnam Bromsin ja Pihlannon teksteissä kytketään ajatukseen vanhanaikaisen idealistisen metafysiikan paluusta, perustuu kuitenkin väärinymmärrykseen. Putnam on vastustanut analyyttisen filosofian tiettyjä muotoja juuri niiden metafysiisyyden vuoksi: hänen mielestään naturalistis-fysikalistinen kehitys on johtanut suurisuuntaisiin metafysiisiin visioihin, jotka romahtavat, kun niitä käydään tarkemmin tutkimaan. Hän puhuu jopa aivan eksplisiittisesti "analyyttisestä metafysiikasta" ja sen kieroutumista.⁹ Eryityisesti tämä koskee viime vuosikymmeninä suosittua realismikiistaa, jonka polttopisteessä on todellisuuden ja totuuden riippumattomuus ihmismielestä, kielestä ja käsitteistä. Muistan Putnamin todenneen (hänen kanssaan Harvardin yliopistossa keväällä 1995 käymissäni keskusteluissa), että nykyinen realismi on kuin metafysiikan höyryjen täyttämä ilmapallo, jonka hän haluaa puhkaista ja palauttaa maan pinnalle.

Vastustamaansa näkemystä Putnam jo 1970-luvun lopulta lähtien nimittänyt "metafysiiseksi realismiksi". Hän on näin ollen korostetun *anti metafysiisin* ajattelija — joskaan tästä ei seuraa, että hänen yrityksensä välttää metafysiikkaa olisivat onnistuneita. Ne, kuten muutkin realismista ja metafysiikasta esitetyt näkemykset, on alistettava kriittiselle arvioinnille.¹⁰

3. Putnam voidaan myös aiheellisesti laskea *jälkianalyyttiseksi* filosofiksi — onhan hän yksi *Post-Analytic Philosophy* -nimisen artikkelikokoelman kirjoittajista.¹¹ Hänen työnsä pohjau-

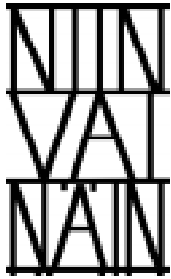

Kirjeitä lukijoilta

tuu analyyttiseen perinteeseen, mutta se muokkaa ja uudistaa tuota perinnettä sen sisältä käsin. Putnam, kuten sekä Bromsin että Sihvolan siteeraama Stanley Cavell, on näin ollen analyyttisen filosofian itsekritiittinen ääni. Heidän ohella analyyttistä filosofiaa vähitellen sisältäpäin murentavaan itsekritiikkiin ovat osallistuneet muiden muassa W.V. Quinen, Donald Davidsonin, Richard Rortyn ja jo mainitun Joseph Margolisin kaltaiset nimekkäät amerikkalaiset filosofit.

Koska näiden kaikkien työ on varsin hyvin tunnettua myös Suomessa, on käsittämätöntä, että Broms saattaa väittää analyyttisen filosofian "melko vanhan koulun" (jota hän pitää kuhnalaisena normaalitieteenä) viettävän meillä "vasta nyt riemuvoittojaan".¹² Lähes yhtä outoa on lukea Luoman vuodatusta siitä, miten "Eino Kailan raskas perintö" on yksipuolistanut suomalaista filosofiaa "näihin päiviin saakka".¹³ Jälkianalyyttinen kriisivaihe analyyttisen filosofian kehityksessä on saapunut maahamme jo kauan sitten; tosin tämä ei tietenkään tarkoita perinteisempien analyyttisten kysymyksenasettelujen kuolemaa. Logiikkaa voidaan tutkia sisäisesti ristiriitaisen ja heterogeenisen (jälki)analyyttisen tradition sisälläkin. Sen filosofista asemaa ja merkitystä koskevat kysymykset ovat sitten eri asia. Huomattakoon, että kriittinen keskustelu analyyttisen filosofian tilasta ja tavoitteista on mahdollista niillekin, jotka eivät varsinaisesti ole menneet mukaan jälkianalyyttiseen kehitykseen. Luoman kitkerästi arvostelema professori Jaakko Hintikka, yksi aikamme eturivin loogikoista ja analyyttisistä filosoifeista, on usein kärkevästikin kritisoinut muiden analyyttisen filosofian edustajien käsityksiä filosofian keskeisistä ongelmista ja niiden ratkaisemisen metodeista.¹⁴ Bromsin, Pihlannon ja Luoman kuvitelma analyyttisen filosofian koulukunta-maisesta yhtenäisyydestä, jonka seurauksena vastakkaiset ajattelutavat järjestelmällisesti "karkotetaan" yliopistojen filosofian laitoksilta, on täysin vanhentunut.

Samanaikaisesti on todettava, ettei analyyttinen filosofia tietenkään voi jatkaa olemassaolonsa ongelmatonta ja itseensä tyytyväisenä. Tämä seuraa juuri siitä, ettei se (enää) ole *Wienin piirin* loogisen positivismin kaltainen yksimielinen koulukunta. Edes Wienin piiri ei ollut

täysin yksimielinen: myöhempi analyyttinen filosofia kehittyi sen sisäisen itsekritiikin pohjalta. Jälkianalyttiseen vaiheeseen siirtyminen merkitsee kuitenkin paljon perinpohjaisempaa erimielisyyttä, eräistä analyyttisen tradition peruslähtökohdista luopumista. Itse loogisen analyysin idea, jonka pohjalta analyyttinen filosofia vuosisatamme alkupuolella muotoutui, on asetettu kyseenalaiseksi.¹⁵

Jopa akateemikko G.H. von Wright, jonka metafysiikan vastaisuutta Broms ja Luoma kauhistelevat, on eräässä mielessä jälkianalyttinen ajattelija. Hän myöntää, että analyyttinen filosofia on koulukuntana tullut tiensä päähän ja että filosofian kenttä on käynyt hyvin sekavaksi. Lisäksi hän ankarana kulttuurikriittikkona kiistää analyyttiselle filosofialle (ja koko vuosisadallemme) tunnusomaisen tieteellis-teknisen edistysuskon. von Wrightin ajattelun jälkianalyttiset piirteet käyvät ilmi esimerkiksi hänen *Minervan pöllö* -esseekokoelmastaan¹⁶ — samasta kirjasta, johon Broms kiinnittää huomiota — sekä tässä lehdessä pari vuotta sitten julkaistusta haastattelusta.¹⁷

Voitaisiin ehkä sanoa, ettei Juha Sihvolan olettama suvaitsevainen, toisia kunnioittava keskustelu filosofian *traditioiden välillä* ole enää ajankohtaista. Itse traditioiden rajat, jotka ennen olivat hyvin teräviä, ovat haihtuneet. Sen, joka haluaa keskustella Margolisin, Putnamin ja Rortyn kanssa, olisi hallittava paitsi Quinen, Rudolf Carnapin ja Ludwig Wittgensteinin, myös (ainakin jollakin tavalla) Martin Heideggerin, Michel Foucault'n ja Jacques Derridan ajattelu. Tämä suuntausten sekoittuminen tekee filosofian vakavasta harjoittamisesta 1900-luvun kääntyessä lopulle varsin vaativan tehtävän. Emme voi enää olla yksiselitteisesti "analyttisiä" tai "mannermaisista" filosofeja. Meidän kaikkien on kohdattava oikeutettu huoli siitä, ettemme ehkä ole riittävän monipuolisia ja avarakatseisia ajattelijoita. Intellektuaalisen nöyryyden tulisi kuulua filosofin perushyveisiin.

4. Bromsin, Luoman ja muiden analyyttisen filosofian kriitikoiden kirjoittelu tuskin on suureksi vaaraksi suomalaiselle filosofialle. Tärkeämpi huolenaihe, johon nämä eivät ole puuttuneet, on mielestäni viime vuosina yleistynyt käsitys filosofista julkisena keskustelijana, kaikkien asioiden erikoisasiantuntijana, joka voi tiedotusvälineissä tai esimerkiksi liike-elämässä kommentoida filosofin roolissa millaisia kysymyksiä tahansa. Dosentti Leila Haaparanta on nimittänyt tällaista kuvaa filosofiasta "teknokraattiseksi filosofiakäsitykseksi".¹⁸ Niiden, jotka eivät usko, että filosofi olisi esimerkiksi taloudellisissa tai poliittisissa ongelmissa muita parempi asiantuntija juuri sen vuoksi, että hän on filosofi, tulee ehkä olla hieman peloissaan teknokraattisen filosofiakäsityksen suosion vuoksi. Se voi ainakin periaatteessa vaikuttaa oppialan kehitykseen maassamme, esimerkiksi filosofian tutkijoiden rahoitukseen. Se voi myös tuottaa lisää pinnallista ja heikkotasoisista julkista keskustelua, jota

mediassa muutenkin on jo aivan tarpeeksi.

Jos yliopistoissa filosofiaa ammatikseen harjoittavilta henkilöiltä aletaan edellyttää (esimerkiksi rahoituksen ehtona) julkista näkyvyyttä, ollaan väärällä tiellä. Mutkikkaat filosofiset kysymykset eivät aivan helposti käänny julkisuudessa käsiteltäviksi. Epäsuotuisat vaikutukset saattavat olla myös epäsuoria: teknokraattisesta filosofiakäsityksestä voi vähitellen tulla "oikea" käsitys siitä, mitä filosofia "todella" on, vain siksi, että juuri sen edustajat näkyvät yliopistojen seinien ulkopuolella.

Dosentti Esa Saarisen ja tohtori Pekka Himasen popularisoima, "arjen" ongelmia lähestyvä kaiken kansan filosofia, joka voidaan ymmärtää postmodernismin yhdeksi muodoksi ("sähköiset viestimet rakentavat todellisuutemme") ja jota voidaan kenties kutsua myös "soveltavaksi filosofiksi",¹⁹ on kuitenkin hieman ambivalentti suhteessaan analyyttiseen filosofiaan. Juuri analyyttisessä perinteessä on elänyt ajatus filosofian läheisestä sukulaisuudesta (luonnon)tieteeseen, ja vain tällaisen ajatuksen taustaa vasten on mielekästä puhua filosofiasta "soveltavana" toimintana, soveltavien tieteiden (kuten lääketieteen ja insinööritieteiden) kaltaisena tutkimuksena, jonka "tuloksia" voidaan käyttää hyväksi inhimillisen elämän käytännöllisissä ongelmissa. Toisaalta julkisuudessa esiintyvät filosofit pyrkivät tavallisesti rikkomaan siteensä analyyttiseen filosofiaan ja esiintymään pelkästään akateemisen maailman sisään jäävän järjenkäytön kriittikkoina. Filosofian soveltaminen on kuitenkin mahdollista vain olennaisesti analyyttisen filosofian mukaisen tieteellisen filosofiakäsityksen pohjalta - ei ole soveltavaa filosofiaa, ellei ole sovelluskelpoista "perustutkimusta".²⁰ Ja jos analyyttinen filosofia on kriisissä, myös soveltava filosofia on.

Oma ongelmansa on se, että eräät soveltavat "mediafilosofit" nojaavat akateemisen instituutiossa arvoaltaan harjoittamatta juurikaan varsinaista akateemista tutkimustoimintaa. Tämä on yksi sähköisten viestintävälineiden hallitsemassa yhteiskunnassa harjoitetun "julkisen järjenkäytön" mahdollinen epäkohta. Näin ei toisaalta tarvitse olla. Esimerkkejä tiedotusvälineissä silloin tällöin esiintyvistä filosofeista, joiden kannanotot perustuvat oikeaan tutkimukseen ja pohdiskeluun (ja jotka analyyttisestä taustastaan huolimatta eivät ole kaihtaneet metafysiisistä kysymyksiä), ovat muiden muassa professori Simo Knuutila ja professori Ilkka Niiniluoto. Parhaimmillaan jopa metafysiikka voidaan kuljettaa ihmisten ulottuville, julkiseen keskusteluun, mutta helppoa tämä ei ole.

Suomalaisen filosofian todellinen ongelma ei ole analyyttisen tradition ylivalta, vaan se, että mediafilosofien toimintaa seuraava "suuri yleisö" luulee tietävänsä, mitä filosofia on, vaikka suurin osa siitä työstä, mitä yliopistojemme filosofian laitoksilla tehdään, ei ole popularisoitavissa mediaa varten. Helppoa ratkaisua filosofian julkista kuvaa koskevaan pulmaan ei ole näköpiirissä. Huoli siitä, että tiedotusvälineissä käydyistä kulttuurikeskusteluista lähes aina puuttuu "filosofin asenne" ja että vakava, kunnollinen filosofinen argumentaatio ei juuri saa sijaa julkisuudessa, näyttää vallanneen monet filosofian

opiskelijat ja muutamat filosofiasta kiinnostuneet maallikotkin.²¹

5. Filosofialle on luonteenomaista se, että perustavista kysymyksistä — kuten siitä, mitä filosofia itse asiassa on — kiistellään. En haluaisi evätä sen enempää postmodernien media-intellektuellien, puhdasveristen loogis-analyttisen tutkimuksen harjoittajien kuin idealistis-uskonnollisten metafysiikkojenkaan oikeutta puolustaa omia käsityksiään filosofiasta. Filosofian luonteesta käytävät kiistat ovat kuitenkin filosofisia kiistoja: *metafilosofia on filosofiaa*. Jos joku esittää filosofian luonnetta koskevan kannan, hänen tulee pyrkiä puolustamaan sitä filosofisin argumentein. Tämä ei tietenkään ole mahdollista aina ja kaikkialla. Kuinka voisin argumentatiivisesti vastustaa henkilöä, joka väittäisi "oikean" filosofian olevan itse asiassa perunanviljelyä? Voisin viitata vain länsimaisen filosofian perinteisiin ja yrittää selittää, että oma (analyyttisen perinteen muovaama mutta jälkianalyttiseen suuntaan kehittyneet) filosofiakäsitykseni on lähempänä sitä, mitä filosofialla ("viisauden rakastamisella") on Sokrateesta saakka tarkoitettu.

Argumentatiivinen vuorovaikutus voi syntyä vain sellaisten kiistakumppanien (kuten Bromsin ja Sihvolan) välillä, jotka jo jakavat jonkin perinteen. Tällöin vahvemmat argumentit (tässä tapauksessa tietenkin Sihvolan) voitavat: Sihvola tuntee analyyttisen filosofian kehitystä paljon paremmin kuin esimerkiksi Broms ja Luoma. Filosofian luonteesta ja sen kulttuuris-yhteiskunnallisesta asemasta käytävä debatti kuitenkin toivottavasti - jatkuu. Analyyttisen perinteen kriitikot voivat onnistua esittämään Bromsia ja Luomaa vakuuttavampaa argumentaatiota. Saamme siis luultavasti edelleen loputon (muttei sen vuoksi hedelmätöntä) väittelyä metafysiikan asemasta analyyttisessä ja jälkianalyttisessä filosofiassa.

Sami Pihlström

Viitteet

1. Matti Luoma, 'Filosofian paradigmanompoli eli metafysiikan rappio Suomessa ja laajemminkin länsimaissa', *niin & näin* 4/1996, s. 6-7.
2. Ks. Henri Broms, 'Metafysiisen ajattelun huono kohtalo Suomessa: von Wrightin kaksi filosofiminaa', *Kanava* 7/1996, s. 418-420, ja Juha Sihvola, 'Metafysiikasta ja filosofisesta huuhaasta', *Kanava* 8/1996, s. 487-489. Keskusteluun osallistui — Bromsia tukien — myös professori Pekka Pihlanto ('Analyyttisen filosofian ylivallasta', *Kanava* 8/1996, s. 498-499).
3. Sihvola, s. 488.
4. Sihvola, s. 489.
5. Ks. Jean Bricmont, 'Postmodernism and Its Problems with Science', *Arkhimedes* 5/1996, s. 13-25.
6. Ks. esim. hänen teostaan *Historied Thought, Constructed World: A Conceptual Primer for the Turn of the Millennium*, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1995.
7. Ks. Hilary Putnam, *Realism with a Human Face*,

Harvard University Press, Cambridge, Mass. & London, 1990.

8. Luoma, s. 7. Professori Timo Airaksisen arvo-subjektivismia puolustava kirjoitus 'Arvo-objektivismi tappaa keskustelun' (*Helsingin Sanomat* 10.10.1996), johon Luoma tässä viittaa, on minunkin mielestäni varsin kevyesti perusteltu.
9. Hilary Putnam, *Renewing Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. & London, 1992.
10. Tarkastelen Putnamia ja monia muita realismikeskusteluun osallistuneita väitöskirjassani *Structuring the World: The Issue of Realism and the Nature of Ontological Problems in Classical and Contemporary Pragmatism*, Acta Philosophica Fennica, vol. 59, Helsinki, 1996.
11. John Rajchman ja Cornel West (toim.), *Post-Analytic Philosophy*, Columbia University Press, New York, 1985. Tämä kirja on hyödyksi jokaiselle analyyttisen filosofian kehityksestä kiinnostuneelle, joskin se on nyt jo hieman vanhentunut.
12. Broms, s. 419.
13. Luoma, s. 6.
14. Ks. esim. Jaakko Hintikka, 'Ovatko uutiset analyyttisen filosofian kuolemasta liioiteltuja?', teoksessa I.A. Kieseppä, Sami Pihlström ja Panu Raatikainen (toim.), *Tieto, totuus ja todellisuus: Kirjoituksia Ilkka Niiniluodon 50-vuotispäivän kunniaksi*, Gaudeamus, Helsinki, 1996, s. 267-280.
15. Kiinnostavan dokumentin tästä kehityksestä tarjoaa Richard Rortyn toimittama teos *The Linguistic Turn: Essays in Philosophical Method* (The University of Chicago Press, Chicago & London, 1967, 2. p. 1992), jonka toiseen painokseen toimittaja on lisännyt hyvin jälkianalyttisen katsauksensa 'Twenty-Five Years After'.
16. Georg Henrik von Wright, *Minervan pöllö*, Otava, Helsinki, 1992.
17. Mikko Lahtinen, Sami Pihlström ja Jarkko S. Tuusvuori, 'Georg Henrik von Wright *niin & näin* haastattelussa', *niin & näin* 2/1995, s. 4-14.
18. Leila Haaparanta, 'Ajatuksia filosofiasta', *niin & näin* 3/1996, s. 8-9. Olen kiitollinen dosentti Haaparannalle lukuisista filosofian luonnetta koskeneista valaisevista keskusteluista.
19. Ks. esim. Esa Saarinen, 'Soveltava filosofia', teoksessa Kieseppä ym. (toim.), *emt.*, s. 316-328.
20. Tämän tapaiseen näkemykseen näyttää perustuvan se soveltavan filosofian käsite, joka on *Journal of Applied Philosophy* -lehden kaltaisissa kansainvälisissä soveltavaan filosofiaan erikoistuneissa julkaisuissa käytyjen keskustelujen taustalla.
21. Ks. esim. Helsingin yliopiston filosofian opiskelijoiden julkaiseman *Minervan pöllö* -lehden erikoisnumeroa 2/1996, johon on koottu Helsingissä toukokuussa 1996 järjestetyn symposiumin "Filosofian rooli kulttuurissa ja yhteiskunnassa" alustuksia.